

(Херсонський державний університет)

**КОМУНІКАТИВНІ ФУНКЦІЇ ІМПЕРАТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ У
ВІРШАХ Л.ХЬЮЗА**

У статті виявлено комунікативно-прагматичні функції імперативних конструкцій у поетичному дискурсі з позиції сучасного когнітивно-прагматичного напрямку лінгвістики.

Ключові слова: імперативні конструкції, структурно-синтаксичні особливості, комунікативні функції.

Заболотская А.В. Коммуникативные функции императивных конструкций в стихах Л. Хьюза. *В статье выявлены коммуникативно-прагматические функции императивных конструкций в поэтическом дискурсе с позиции современного когнитивно-прагматического направления лингвистики.*

Ключевые слова: императивные конструкции, структурно-семантические особенности, коммуникативные функции.

Zabolotskaya A.V. Communicative functions of imperative constructions in poems by L. Hughes. *This article focuses on revealing communicative and pragmatic functions of imperative constructions in English poetic discourse in the frameworks of cognitive pragmatics.*

Key words: imperative constructions, structural and syntactic peculiarities, communicative functions.

Поряд із традиційними – структурно-синтаксичним і функціонально-семантичним – в останні роки активно розробляються нові підходи до вивчення імперативних конструкцій: комунікативно-прагматичний та когнітивний.

Мета статті – визначити комунікативно-прагматичні інтенції у віршах Л.Хьюза в аспекті виявлення їх прагматичних особливостей.

Завдання: 1) висвітлити поняття прагматики та саме прагматики спонування; 2) виявити комунікативно-прагматичні функції імперативних конструкцій у віршах Л.Хьюза.

Об'єкт – імперативні конструкції та їх функції у поетичному тексті.

Предмет – комунікативно-прагматичні функції імперативних конструкцій у віршах Л.Хьюза.

У лінгвістичній літературі зустрічаються різні визначення прагматики, однак принципових розбіжностей у трактуванні цього поняття не існує, тому що всі визначення враховують фактор впливу мовних одиниць на учасників акту комунікації (В. Г. Гак, Г. П. Грайс, В.З. Дем'янков та ін.).

Проте більш точну інтерпретацію термін «прагматика» отримує в роботах В.З. Дем'янкова. У статті «Прагматичні основи інтерпретації висловлювання» автор прирівнює прагматику «до теорії «семантичного виконання», виносячи її за межі граматики, тобто власне володіння мовою. Така прагматика описує взаємодію контексту з граматичною структурою, що проявляється в конкретизації значення висловлювання в конкретних обставинах спілкування» [2].

Говорячи про прагматику, дослідники приділяють увагу її співвідношенням з семантикою. На думку деяких авторів (В. Г. Гак, З. Вендлер, М. В. Нікітін, Дж. Остін та ін.), семантика суб'єктивує, а точніше стає більш суб'єктно орієнтованою і, тим самим, проникає в традиційний предмет прагматики. Виходячи з визначення семантики як науки, що вивчає відношення знака до денотату і сигніфікату, а прагматики як науки, що розглядає відносини між знаками і їх користувачами, лінгвісти відзначають певну складність у розмежуванні семантики і прагматики. Наприклад, М.В. Нікітін зазначає, що семантика належить тій стороні мовної діяльності, яка створює знакові аналоги світу і служить здійсненню мовних актів, тобто функціонально змикається з прагматикою. Автор приходять до висновку, що не слід жорстко протиставляти семантику і прагматику як два взаємовиключних типи значень [4; с. 11].

Одним з прагматичних завдань є створення типології мовних актів. Цій проблемі присвячені роботи багатьох дослідників (В. Г. Гак, Г. Г. Почепцов, Е.Н. Старикова), хоча загального опису типів мовних актів досі не існує. Тим не менш, автори виділяють прагматичні типи речень залежно від їх цілеспрямованості. Однією з найбільш поширених класифікацій є типологія мовних актів, запропонована Г. Г. Почепцовим, який розрізняє п'ять

основних прагматичних типів речення: 1) констатив; 2) промісив (висловлювання-обіцянка) і менасів (висловлювання-погроза); 3) перформатив; 4) директив, що включає ін'юнктив – висловлювання - наказ і реквестив – висловлювання-прохання; 5) квестив – питальне висловлювання в його традиційному розумінні [5].

Виходячи з комунікативної спрямованості та очікуваної реакції адресата, всі наказові висловлювання об'єднуються в один прагматичний тип – директив, основною комунікативної інтенцією якого є спонукання адресата до виконання чи невиконання певної дії. Мова в цьому випадку стає безпосереднім знаряддям адресанта в здійсненні його задумів. Адресата в цьому випадку спонукають зробити те, що завгодно мовцю – від відповіді на питання до дії. Імперативне висловлювання не тільки повідомляють про волю та прагнення, вони їх втілюють: недостатньо просто взяти їх до відома, їх слід виконати.

З формою імперативу пов'язано безліч прагматичних можливостей, які надає мова в розпорядження мовцю, але в цей же час його прагматика має досить обмежений вибір, це тільки прагматика спонукання. За її межами залишається безліч інших комунікативно-прагматичних інтенцій мовця.

Однак усередині діапазону спонукання можливі різні градації, починаючи від категоричного наказу, що вимагає беззаперечної покори, до скромного прохання. Диверсифікація спонукань, на думку В.М. Нікітіна, змушує комбінувати імператив із різноманітними інтонаційними і лексичними засобами, вдаватися до непрямого вираження за рахунок імплікацій або, навпаки, прямо називати різновид спонукання за допомогою перформативів директивної семантики (наказувати, веліти, вимагати, просити, благати і т.д.) [4; с. 17].

Істотними прагматичними факторами директивної ситуації, що визначають прагматичний контекст імператива, на думку Є. І. Беляєвої, є: пріоритетність позиції мовця або адресата, облігаторність / необлігаторність каузиріуємої дії, бенефективність дії адресанта [1; с. 125].

Беручи до уваги різну силу спонукання, яка визначається ієрархічними відносинами між мовцем і адресатом, а також особливостями ситуації, в рамках якої відбувається спілкування, імперативні висловлювання традиційно поділяються на реквестиви і ін'юнктиви.

Перший тип – це висловлювання-прохання [1; с. 125]. Залежно від контексту цей тип речень може бути поділено на: а) нейтральні (стримані), б) емоційно забарвлені; в) виражають благаання, розраховані на надання емоційного впливу.

До другого типу – ін'юнктива – відносяться висловлювання-накази, в яких дієслово стоїть у наказовому способі. На підставі переданого значення дослідники (Є.І.Беляєва, Г. П. Грайс, В. З. Дем'янков, Г. Г. Почепцов) виділяють три семантичні групи ін'юнктива: 1) наказ; 2) заборона; 3) загроза або попередження [5]. Ін'юнктив як прагматичний тип наказових речень характеризується: категоричним характером спонукання, обов'язковим виконанням дії для адресата.

Звичайно, цей підрозділ не вичерпує всього розмаїття директивних речень. Ураховуючи суттєві та необхідні прагматичні чинники директивної ситуації, крім перерахованих вище типів пропозицій, представляється можливим, слідом за Є.І. Беляєвою, Г. Молчановою та ін., виділити також ще кілька груп: пропозиція – висловлювання, в яких міститься пропозиція з боку мовця зробити ту чи іншу дію, та порада, в якій мовець висловлює лише думку про доцільність виконання дій для адресата. Комунікативна інтенція цього типу висловлювання – спонукання до дії, але це спонукання носить суто рекомендаційний характер [1; с. 126].

Аби краще зрозуміти прагматику імперативних конструкцій та функції, які вони виконують у поетичному тексті, слід розглянути деякі приклади.

Серія віршів написана Л. Хьюзом у 1932 р. структурно нагадує музику у стилі американського блюзу. Така організація тексту була знайома та близька афроамериканцям. До того ж вона з легкістю допомагала передати емоції автора, відчуття, надії та страху. У вірші «*Dreams*» [6] перший, другий та

четвертий рядки кожної строфи паралельні один одному через те, що мають однакову кількість складів, у той же час третій рядок більш довгий та містить у собі кульмінацію. Вірш починається з імперативної конструкції «*hold fast to dreams*», що повторюється двічі на початку кожної строфи. Слово «*fast*» вжито автором у значенні «*близько, поруч*», але водночас і зберігає інше своє значення «*швидко, хутко*», що наводить читача на думку про те, що треба поспішати, адже мрії можуть померти, так само як людина. Це створює відчуття невідкладності з самого початку. Автор вживає імперативне висловлювання з дидактичною метою, воно не має категоричності і сприймається не як заклик, а як порада. Вже у перших рядках автор ставить питання, як втримати власні мрії. У третьому рядку автор метафорично асоціює життя з птахом, який не зможе літати через зламане крило. Тобто життя без мрій – це птах без крил, і так само як птах не виживе, не маючи крил та змоги літати, так і людина не може жити без надії на здійснення власних мрій. Птах так само вільно літає у відкритому небі, як думки і мрії, що живуть у просторах нашого розуму. Тобто мрії – це птахи та мрії – це саме життя.

У 2-й строфі автор зберігає блюзову структуру та, повторюючи перший рядок вірша, ще раз закликає нас зберігати наші мрії, адже вони занадто уразливі і їх легко втратити. За допомогою повтору імперативної конструкції порада автора звучить вже як відчайдушний заклик, не втрачати те єдине, що має кожна людина, незважаючи на свою расову належність. У 2-й строфі автор осмислює життя як неродюче поле, що заморожена під снігом («*field frozen with snow*»). Тобто, коли мрії покидають людину, її душа помирає, ніби рослини, що гинуть від холоду та морозу. До того ж номінативна одиниця мороз входить до кола значень номінативної одиниці зима, що в свою чергу є символом кінця життя. Використання лексем «*barren field frozen with snow*» створює відчуття порожнечі та смутку, що отримує людина, коли втрачає свої мрії та надії.

Тему мрій Л. Хьюз продовжує в іншому своєму вірші «*The Dream Keeper*» [6]. Знов вірш починається з імперативного заклику «*bring me all of your dreams*». Здається, що автор таки знайшов відповідь на питання як втримати

мрії. Він пропонує стати їх зберігачем. Загорнути наші мрії у небесний покров, пильнуючи від шкоди, що може завдати жорстокий світ. Автор буде зберігати мрії наче таємниці, аби вони не розбилися під впливом світу. Звідси, небесний покров – притулок мрій. Блакитний колір – символ таємниці, вічності, мудрості, одкровення. *Cloth* - покривало, символ захисту таємниці.

Використання звороту «*you dreamer*» у постпозиції робить імперативну конструкцію м'якшою та менш категоричною, тому вона звучить більш як порада ніж команда чи наказ. Слід також згадати, що Л.Хьюз боровся за права афроамериканців, тож, напевно, що у цьому вірші він звертається саме до своїх братів, аби вони мріяли, не боялися та йшли до реалізації своїх бажань, якою б жорстокою не була політика для них. Автор виступає співцем свободи для свого народу, що зазнав багато поневірянь від американського уряду після війни. Також у вірші знаходимо антитезу «*heart melodies*» vs «*too-rough fingers of the world*», тобто душевна музика, струни душі протиставляються «*too-rough fingers of the world*» - занадто жорстким пальцям світу, які метонімічно асоціюється зі сталевою владою, що придушує усі бажання та мрії вільної душі. Це протистояння виявляється навіть на фонетичному рівні алітерація звуків *-m-* та *-l-*, коли автор говорить про приємні мрії та повторення приголосного *-f-*, характеризуючи реальність цього світу.

Але ще більше яскраво проблема відокремлення розриву мрії та реальності афроамериканців видно у вірші “*Dream variations*” [6]. Вже у самій назві прослідковується зв'язок з музикою, а протягом усього вірша певні лексичні одиниці утворюють ритм. Таким чином, слова *whirl, cool, white, gently*, що зустрічаються у першій строфі, будують казкову, мрійливу атмосферу, навіть ідеальне життя у спокої. Про що ж мріє автор, а разом з ним усі афроамериканці? Він мріє кружити та танцювати у якомусь місці під сонцем – «*in some place of the sun*». Він ще невпевнений у якому саме, про це свідчить використання «*some*», але певно, що там де світить сонце, тобто, є свобода. У четвертому рядку «*till the white day is done*» прикметник білий асоціюється з білою людиною, тож проблема рабства і покори не оминула і цей вірш. Тобто,

удень білі люди домінують та контролюють діяльність своїх темношкірих рабів, тому і лунає мрія танцювати увесь день, звільнитися від панування та залежності. Вживання антонімічних прикметників «*white*», «*dark*», а згодом іменників «*day*», «*night*», ще й «*black*» посилює це расове протистояння. Перша строфа з інфінітивами, що нагадують перелік бажань, лунає наче мрії дитини, яка хоче лише безтурботного життя і відпочинку. Останній рядок першої строфи підкреслює це: «*That is my dream!*». Натомість друга строфа, де інфінітивні форми «*to whirl and to dance*» замінені імперативами у формі наказу: «*Dance! Whirl! Whirl!... Rest at pale evening...*» Ніби хтось примушує автора танцювати. «*In some place of the sun*» замінюється на «*in the face of the sun*», ніби сонце вже є не таким жаданим та з презирством дивиться йому в обличчя.

Отже, у такий спосіб створюється уявлення, що змінилася і сама людина, можливо вона подорослішала і стала сприймати світ як реальність, а не як мрію, та ставити перед собою вже певні цілі, називаючи речі своїми іменами («*Dark like me*» → «*Black like me*», «*cool evening*» → «*pale evening*»). Цим пояснюється і вживання команд: «*Dance! Whirl! Whirl!*», адже це саме те, що чує темношкіра людина кожного дня у свій бік. Те, що колись було мрією, стало страшною реальністю і більше не приносить задоволення, а викликає лише бажання аби ще один день скоріш закінчився («*till the quick day is done*»). Адже усе повториться знов. Недарма дієслово «*whirl*» у імперативній формі вжито двічі, що більш яскраво підкреслює думку про циклічність та одноманітність життя.

Висновки: на основі аналізу віршів Л.Хьюза доходимо висновку, що, присвячуючи вірші проблемі боротьби свого народу за свободу та демократію, автор використовує сугестивний характер імперативних конструкцій, що функціонують у формі наказу, заклику до дії.

Література:

1. Беляева Е.И. Грамматика и прагматика побуждения: английский язык / Беляева Е.И. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1992. – 168с.

2. Демьянков В.З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода / В.З. Демьянков // Вопросы языкознания. – 1994. – №4. – с.17–33.
3. Молчанова Г.П. Императивные предложения и их лексико-грамматическая характеристика в современном английском языке / Г.П. Молчанова // сб. науч. тр. МГПИИЯ. – М. : 1976. – с. 29 – 49.
4. Никитин М.В. Заметки к теории речевых актов / М.В. Никитин // Проблемы лингвистического описания разноуровневых языковых единиц. Межвузовский сборник научных трудов. – Уссурийск, 1998. – с.4–22.
5. Почепцов Г.Г. Коммуникативно-прагматические аспекты семантики / Г.Г. Почепцов. – Науч. докл. высш. шк. филол науки, 1984. – № 4. – с. 29–36.
6. <http://www.poemhunter.com>